

”נקודה טובה” לפרשת השבוע - רעיון מן הפרשה, במבט עכשווי

גליון ”תולדות” (גליון 6 שנת תשע”ה, כט’ חשוון תשע”ה, 22/נובמבר/2014)

ב”ה

”נקודה טובה” לפרשת ”תולדות” - ”לו הייתי....”

אחד השירים הידועים במחזה **טוביה החולב** שכתב הסופר **שלום עליכם** (שלום רבינוביץ') הוא : ”לו הייתי רוטשילד” בביצועו הידוע של שמוליק רודנסקי (מילים ולחן : ג'רי בוק ושלדון הרניק, תרגום : דן אלמגור) :

לו הייתי רוטשילד
...לו הייתי איש עשיר
אז הייתי נח קצת
...הייתי אז בונה לי בית מאבן,
בית נאה, עם גג אדום,
ש'ש שורות מדרגות על יד הקיר.
ובאחת - רק עולים,
בשניה - רק יורדים,
השלישית לא תוכל לשום מקום,
רק שידיעו שזה ביתו של גביר!

טוביה החולב, העני מן העיירה שכוחת האל אנטבקה, מתמודד יום יום עם קשיי הקיום הפיזיים והרוחניים (יהודיים) שלו וחולם להיות עשיר...

מולו ובהנגדה אליו, שרים השלושרים (בני אמדורסקי, שלום חנוך וחנן יובל) את שיר האהבה (מילים : ירון לונדון, לחן : אייר רוזנבלום) **לו הייתי פיראט** (שודד ים). שיר בו אומר המחזר לאהובתו : לו הייתי פיראט, כי אז הייתי יוצא למלחמות עבודה ומחפש אותך בכל קצווי תבל... אבל, לצערי, אני מחזר מן הישוב, ללא חרב על הירך, ובכל זאת, אנא, תני לי - **לגבר אחד העומד בשערך**, את ליבך...

מהו המנגנון ההופך עני לעשיר, או אדם מן הישוב לשודד ופושע!?

לפנינו שני מנגנונים שונים וסותרים לכאורה. האחד הוא הנהגתו (ותכתוביו) של הבורא בעולמות ואילו השני הוא, בחירתו החופשית של האדם.

את גבולות הגזרה בין שני מנגנונים אלה, הגדיר רבי חנינא במאמרו הידוע : **”הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים”** (ברכות לג, ע”ב).

את ההחלטה האם טוביה החולב יהפוך יום אחד להיות גביר ועשיר (כתוצאה מעמלו או לחילופין, מקניית כרטיס פייס...), עושה ריבונו של עולם. ואילו את ההחלטה האם אדם זה או אחר יהפוך לשודד או פושע, עושה ומחליט כל אחד מאיתנו, בכל רגע ורגע של בחירה בימי חייו.

חז”ל מתארים לנו מעמד מופלא בו הקב”ה מחליט וגוזר על כל נשמה ונשמה לפני רדתה לעולם, מה צפוי לה. וכך בא המלא הממונה על ההכריון ושואל, ריבונו של עולם : **נשמה זו, מה תהא עליה?** האם אדם זה יהיה גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני?! (נדה טז ע”ב). אולם, שאלה אחת אינה מופיעה ברשימת ההחלטות האלוקיות הגוזרות על האדם מתי יולד, מה יהיה מינו, ומצב בריאותו ועוד.

את ההחלטה האם להיות צדיק או רשע, משאיר ריבונו של עולם, לאדם עצמו.

ואכן, בשביל זה בדיוק, הגענו לכאן, לעולם, כדי לעשות בחירות והחלטות טובות. ובלשון הרמב”ם : **”הוא (האדם) מעצמו ומדעתו, נוטה לאי זו דרך שירצה”** (הלכות תשובה ה, ב).

”נקודה טובה” לפרשת השבוע - רעיון מן הפרשה, במבט עכשווי

העולם המודרני רואה ברעיון הבחירה החופשית ערך בסיסי ויסודי ותובע מן האדם אחריות מליאה על מעשיו. ויעידו על כך מערכות החוק, השכר והעונש הנוהגות כיום. שהרי, אם אין האדם אחראי על מעשיו, אזי מדוע להעניש אותו...

הפילוסופים המכניסטים התנגדו (ומתנגדים...) לעקרון זה של חופש הרצון והבחירה החופשית והם ראו בנפש האדם מעין מכונה (ומכאן המקור לשם מכניסטים), הפועלת ומגיבה לסביבתה באופן עצבי - אוטומטי. כך סברו במאה ה-17 וה-18 הפילוסוף האנגלי תומס הובס וז'וליאן אופריי דה לה מטרי שכתב את הספר "אדם הוא מכונה" וכך סוברים גם ממשיכיהם, עד היום.

אולם, המוסר האנושי הטבעי, התובע מן האדם אחריות על מעשיו ואף עושה עמו דין וחשבון על כך, דוחה גישה זו מכל וכל.

כאשר הרמב"ם מתייחס לדעה זאת שהיתה קיימת כנראה גם בימיו, הוא דוחה אותה ואומר: אם לא האדם הוא זה הקובע את דרכיו ומעשיו, אלא הקב"ה הוא זה הגוזר עליו (לשיטתם...) כיצד יתנהג, אם כך הדבר, מדוע הקב"ה נתן לנו בכלל תורה ומצוות ושכר ועונש ושלח לנו נביאים כדי להזהיר אותנו, הרי לא אנחנו אלה המחליטים, אלא רק פועלים בהתאם לגזרותיו האלוהיות, או באופן מכניסטי...

ומכאן אנו מגיעים לסוגיית הבחירה החופשית והאחריות האישית, המובילות אותנו לנושא החינוך, שהוא הוא היסוד ואבן הפינה, לבניית אישיותו של האדם.

פרשתנו - פרשת "תולדות", עוסקת בלידתם של התאומים יעקב ועשו, בניהם של רבקה ויצחק. **"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֲהָלִים"** (בראשית כה, כז).

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים - שני האחים גדלו יחד וקיבלו כנראה את אותו חינוך והנה פתאום התוצאות שונות. יעקב "יוצא" צדיק ועשו מתגלה בגסותו, אלימותו ורשעותו (כמסורת חז"ל, המפרשים כך את הביטוי "איש ציד").

הרב הירש - הפרשן והמחנך (שם, פס' כז - כח), שומע בפסוק זה ביקורת על דרכי החינוך של יצחק ורבקה. וכך הוא אומר:

כל עוד היו עשו ויצחק קטנים, לא שמו ההורים לב להבדלי נטיותיהם הנסתרות. תורה אחת וחינוך אחד העניקו לשניהם, ושכחו כלל גדול בחינוך: **"חֲנֹךְ לְנֶעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ"** (משלי כב, ו). יש לכוון את הנער, בהתאם לדרכו המיוחדת לו בעתיד, ההולמת את התכונות והנטיות הרדומות בעמקי נפשו, וכך לחנך אותו, תוך התאמה לתכונותיו ליכולותיו ולמידותיו.

אילו העמיקו יצחק ורבקה לחדור לנפש עשו, אילו הקדימו לשאול את עצמם, היאך הם יכולים לרתום את האומץ והכוח הטמונים בנפשו לכיוון חיובי, כי אז יתכן וחינוכם היה עולה יפה.

דוגמה להכוונה חינוכית נכונה, אנו רואים אצל יעקב, בפרידתו מבניו. כאשר הוא נפרד מבניו, הוא מכווין ומדריך אותם ונותן לכל אחד ואחד מהם כיוון רוחני וגשמי, כפי אופיו, סגולותיו ויכולותיו. לדוגמה: שבט הלוי - עבודת המקדש והוראת התורה, ושבט המלוכה (יהודה), שבט הסוחרים, שבט האכרים, ושבט הלוחמים ועוד, ככתוב: **"אִישׁ אֲשֶׁר כְּבָרְכָתוּ בְּרַךְ אֹתָם"** (בראשית מט, כח), איש איש כסגולותיו המיוחדות לו.

ואכן, אלו דבריו של שלמה המלך: **"חֲנֹךְ לְנֶעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי יִזְקֶינָה לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה"** (משלי, שם). אם החינוך יתבצע באופן נכון ויהיה מותאם לנפש הנער, אזי זה יחזיק ו"יתפוס" עד זקנה ושיבה - **"גַם כִּי יִזְקֶינָה לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה"** - מן הדרך בה חונך.

”נקודה טובה” לפרשת השבוע - רעיון מן הפרשה, במבט עכשווי

ואכן, חז”ל הציעו שכשאר ישנו נער שאופיו מושך אותו לשפוך דם, ניתן לתעל גם את היצרים הללו ולהפוך אותו לשוחט או למוהל (ובימינו אולי גם לרופא מנתח...), (שבת קנו, דוגמה זו לא הובאה בדברי הרב הירש).

זאת ועוד. יחסם של יצחק ורבקה אל בניהם לא היה זהה. יצחק אהב את עשו ואילו רבקה, אהבה את יעקב, כפי שמתארת התורה במפורש. יתכן כי העובדה שרגשות ההורים היו חלוקים ביחס לבניהם, השפיעה גם היא לרעה. ”אחדות דעות ביחס לחינוך, ואהבה שווה לכל הבנים, - גם אל הלקויים במידותיהם, הזקוקים לאהבה מסורה עוד יותר מהחולים בגופם, - הם תנאי היסוד ואבני הפינה לכל חינוך”.

ולסיום, תובנה נוספת של הרש”ר הירש. בעוד שיש דתות המנסות לצייר את מנהיגיהן כעליונים וכקדושים, מציגה לנו התורה את האבות ואת המנהיגים באור אמיתי, כדי שנדע ללמוד גם מטעויותיהם. ”בשום מקום לא נמנעו חכמינו מלגלות חולשות ושגיאות, קטנות כגדולות, במעשי אבותינו הגדולים. ודוקא על - ידי כך הגדילו תורה, והאדירו את לקחה לדורות!”

ונחזור לאחד השירים בו פתחנו.

לו הייתי פיראט!?

רק אתה תחליט מה יצא ממך.

רק אתה, תעשה מעצמך את האדם שאתה רוצה להיות.

וזה גם מלאכת החינוך העצמי וגם מלאכת חינוך הילדים והנערים.

מכרכת e life

en רוק

מייל: nekudatova.roth@gmail.com

ארכיון ”נקודה טובה”: http://www.pirsuma.com/nekuda_tova

נא לשמור על קדושת הגליון ולהכניסו לגניזה לאחר השימוש.

יש לך הערה או הארה? אשמח לקבל למייל הנ”ל

אהבת? הפץ בין חבריך